

лодимир Васильович. – Х.: Основа, 1996. – 118 с. 10. Краткое Описание Малороссии // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малорусских хроник: Хмельницкой, «Краткого Описания Малороссии» и «Собрания Исторического». Изданы Временною комиссиею для разбора древних актов. – К.: Тип. К. Н. Милевскаго, 1878. – С. 209–320. 11. Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія-посібник. У 2-х кн. Кн. 1 / [передмова Кононенко П. П.]. – К.: Либідь, 1996. – 352 с. 12. Лукашова С. С. «История Русов» в современных украинских исследованиях / С. С. Лукашова // Белоруссия и Украина: история и культура. Ежегодник 2004 / Ин-т славяноведения. – М.: Наука, 2005. – С. 398–412. 13. Максимович М. Собрание сочинений / М. А. Максимович. Том 1. Отдел исторический. – К.: Тип. М. П. Фрица, 1876. – I–III+848 с. 14. Мішуков О. В. «Історія Русів» у контактнo-генетичних зв'язках і типологічних сходженнях. Монографія / Мішуков Олег Васильович. – К., 1998. – 240 с. 15. Мишанич Я. О. «Історія Русів»:

історіографія, проблематика, поетика / Ярослав Мишанич. – К.: ТОВ «Вид-во «Обереги»», 1999. – 240 с. 16. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року / Наталія Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1992. – 608 с. 17. Рубан В. Г. Краткая летопись Малья России с 1506 по 1776 г. / Рубан В. Г. – СПб., 1777. – 242 с. 18. Слово на торжество мира с Оттоманскою Портою, сказыванное 10 июля 1775 года. – СПб., 1780. – 12 с. 19. Смолій В. А. Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1997. – 368 с. 20. Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії Русів» // Передмова до кн.: «Історія Русів». – К.: Рад. письменник, 1991. – С. 5–28. 21. Шліхта Н. Елементи річ-посполитської ідеології та політичної риторики в «Історії Русів» / Наталія Шліхта // Молода нація. Альманах. К.: Смолоскип, 2000. – № 1. – С. 5–23.

Олеся Церковняк-Городецька

«Первісне громадянство...» – український науковий часопис європейського рівня

Автор статті розглядає питання актуальності заснування українського наукового часопису «Первісне громадянство...», аналізує його тематику, проблематику та авторський колектив.

The author researches the question of currency of the founding of the Ukrainian scientific periodical «Primitive society...», analyzes its range of themes and problems and the author's collective.

Актуальність і потребу заснування нового часопису, що мав би, з одного боку, науково-теоретичну, а з іншого – оглядово-реферативну спрямованість давно визнавали представники української народознавчої еліти. 1926 р. побачив світ перший випуск наукового щорічника «Первісне громадянство та його пережитки на Україні (Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість в соціологічному освітленню)». Нове культурологічне видання було засновано як друкований орган Асоціації культурно-історичного дослідження України. Редактором щорічника стала Катерина Грушевська.

Підзаголовок досить точно визначав мету, завдання й тематику часопису, а саме: висвітлення основних наукових здобутків Кабінету примітивної культури, предметом дослідження якого була первісна культура та її пережитки в побуті і творчості українського народу. Головним завданням журналу, на відміну від усіх попередніх видань такого типу, була не публікація етнографічного матеріалу, а його дослідження. «Статті дослідного типу дуже рідко з'являлися на Україні (як і в Росії), а тим часом побут українського народу містить у собі багато надзвичайно цікавих для соціолога з'явищ, які потребують з'ясування їх основ та розв'язку і можуть виявити цікаві сторінки соціального й духовного життя народу від найдавніших, ще передісторичних часів починаючи» [1, 281], – зазначав К. Танан, рецензуючи «Первісне громадянство». Вже перші числа часопису засвідчили його помітну оригінальність і наукову перспективність, привернули увагу фахівців.

Окреслюючи завдання журналу, М. Грушевський писав, що ними є: детальний, методичний порівняльно-історичний аналіз здобутого матеріалу зі свідомим методичним підходом до живих його фактів у народній масі і можливо продуктивним їх використанням. Виходячи із цих завдань, вчений визначив три напрями діяльності редколегії і авторського колективу: «ґрунтовне студювання всього, що робиться в досліді пережитків примітивної культури у народів слов'янських, індоєвропейських та всіх прилеглих до України територій. Студії інтелектуальної і соціальної культури нижче-культурних народів взагалі як матеріалу для в'яснення підоснови сих пережитків. Систематичне дослідження українського фольклору і побуту особливо в найбільш законсервованих частинах України,

щоб узяти все, що ще можна взяти для дослідження пережитків старого світу і побуту, особливо в найбільш законсервованих частинах України» [2, VI].

Тематика часопису була достатньо широкою і не обмежувалася лише фольклорним та етнографічним матеріалом. У ньому висвітлювали питання релігії в Україні, проблемі її виникнення. Символіку української обрядовості також не раз обговорювали на шпальтах видання. Такий часопис був конче необхідний українській громаді, бо саме через нього українців міг чути світ: наукові дослідження друкувалися французькою, німецькою, англійською, італійською, чеською, російською мовами. Його створювали молоді, енергійні високоосвічені люди: В. Камінський, О. Шлюбський, Ф. Савченко, М. Жуковська, Є. Кагаров, М. Сперанський, В. Кравченко, Л. Шевченко, Т. Гавриленко, В. Денисенко, К. Штена; іноземні автори Бергдан, Поль Ріве. Поряд з темами, важливими для фахівця-етнолога, на шпальтах «Первісного громадянства» обговорювали питання, цікаві для пересічного читача: про реальні підстави виникнення релігії взагалі, і в Україні, зокрема, про пережитки і релікти первісного мислення в народних віруваннях українців та інших народів, про зміст і символіку української обрядовості тощо. Гаслом часопису був заклик: «Пізнаваймо себе, свій народ, його психологію, його минувшину!»

Друкувався часопис упродовж 1926–1930 рр. «Про значення роботи К. Грушевської як редактора етнографічного часопису свідчить і його популярність... Систематично з'являлися й відгуки про журнал у періодичних виданнях. Зокрема, часопис «Червоний шлях» вміщував ґрунтовні рецензії К. Танана, у яких підкреслювалася новизна й багатоаспектність тематики та перспективність обраного редколегію напрямку діяльності, «Етнографічний вісник» відзначив перший випуск «Первісного громадянства» позитивною рецензією А. Лободи» [3, 22]. Загалом наклад за час існування журналу налічує вісім чисел, а саме: 1926 р. – вип. 1/2, вип. 3; 1927 р. – вип. 1–3; 1928 р. – вип. 1, 2, 3; 1929 р. – вип. 1–3.

Славу часопису принесли передусім оглядові праці, присвячені напрямам і пріоритетам тодішнього народознавства:

1) здобуткам французької соціологічної школи (Грушевський М. Відродження французької соціологічної школи // Вип. 1/3. – С. 112–117; Савченко Ф. Соціологія в розумінні французької «нової демократії» (з приводу книги: *La Science des Moeurs. Introduction a la Methode Sociologique*, par Paul Bureau, professeur a la faculte libre de Droit de Paris, 1926) // Вип. 3. – С. 105–110; Савченко Ф. З сучасних пережитків. Маршал Фош і «прелогічне мислення» // Вип. 1/3. – С. 128–137);

2) новітнім білоруським роботам з етнографії (Шлюбський О. Білоруська етнографія останнього десятиліття (1919–1928) // Вип. 2. – С. 89–115);

3) польському народознавству (Копержинський К. Новіші праці О. Брікнера з слов'янської мітології (Aleksander Brickner. *Mitologja Słowiańska*. Nakładem Akademji Umiejętności w Krakowie, 1918; *Mitologja polska*, Studium porównawcze) // Вип. 3. – С. 111–121);

4) німецькій україністиці (Гавриленко Т. Остання праця німецьких етнографів про Україну // Вип. 1. – С. 73–87);

5) роботам російських фольклористів та етнографів (Зеленін Д. Питання про завдання етнографії на нараді ленінградських і московських етнографів // Вип. 1. – С. 88–95) тощо.

Окрему розвідку К. Копержинський присвятив популяризації яфетидології М. Марра (Копержинський К. Яфетична теорія та її значіння для етнології // Вип. 1. – С. 3–23), у якій розглянув матеріал і загальні принципи яфетидології, зважаючи на марристську концепцію первісних стадій мови і первісного світогляду. Кажучи про тотемізм і «дому тотемної та станової словотворчості», Копержинський також проаналізував услід за Марром роль так званого «третього» етнічного елемента у світовій культурі для класифікації мов.

Антропологічні студії в журналі представлені Полем Ріве (D. Paul Rivet) «З початків людських розкопів», де йдеться про антропологічний розвиток людини «вищого, середнього, нижчого плейстоцену». Автор розглядає неандертальців як викопних мавп, характеризує географічне поширення видів, розповідає про морфологічну будову, простежує процес еволюції.

У статті «Чотири українські пісні кінця XVII-го ст.» Михайло Сперанський виступив як архівіст, дослідник архівів і родинного листування Квашніних–Самаріних, яке збереглося в Історичному Музеї Москви. Листування цікаве з погляду збереження ним чотирьох українських пісень XVII ст., дослідження цінне друком текстів пісень.

Етнографічний і правовий напрямки досліджень представив В'ячеслав Камінський, який вивчав сліди родового побуту в Україні. В основу його публікації покладено працю Михайла Дашкевича, який працював селянським адвокатом і був знавцем звичаєво-правових норм селянства. Його досліді друкувалися в «Юридическом Вестнике» (1886–1892), «Приймацтво», «Передшлюбні витрати за звичаями українців», «Потенціальна діяльність волостей», «Майбутній цивільний кодекс та народні звичаї». Дашкевич натрапив на документ, який фіксує таке явище, як крадіжка курей на весіллі, що важливо і принципово з юридичного боку, бо це є усталеним звичаєм, ритуалом. Дослідник охарактеризував цей документ з етнологічного боку і вивів категорії: крадіжка як вчинок; крадіжка в контексті обрядодії, тобто розмежував ці поняття з юридичного погляду. Матеріалом для дослідження стали записи В. Кравченка. У журналі представлено не лише дослідження українських звичаїв, а й інших народів. Зокрема, Євген Кагаров у статті

«Про походження португальських та італійських народних звичаїв», пояснює і характеризує звичаї, пов'язані з дзеркалом, качанням по землі, викиданням сміття. Особливо цікавою є інформація про значення граната як символу щастя і плодючості. За Гіпократом, гранат сприяє зачаттю, в старогрецькому весіллі гранатове дерево відіграло певну роль і було пов'язано з культом Афродіти. Св. Іларіон (Santo Hilário), за народними віруваннями, позбавляв вінка (дівочої цноти) дівчат, які померли, не спізнавши кохання (Otto Schrader. *Totenhochzeit. Ein Vortrag gehalten in der Gesellschaft für Urgeschichte zu Jena.* – Jena, 1904). В Україні цей звичай закарбувався у весільному обряді, який розглядає К. Червяк у своїх працях.

Отто Шредер пов'язує посмертні шлюби дівчат і нежонатих парубків із первісною вірою в необхідність шлюбу і в цьому, і в іншому житті.

Безперечно індивідуальна праця молодшої дослідниці Марії Шуківської «Зі студій над кобзарськими гумористичними піснями». Автор подає кобзарів і ліриків як творців історико-героїчного епосу, який несе інформацію про минуле, в новому для нас гумористичному контексті. Зі списку Сперанського очевидно, що гумористичні пісні співали кобзарі Чернігівської області: П. Братиця, П. Дуб, Т. Пархоменко, П. Гарасько, лірники А. Гоминюк, А. Побегайло, Н. Дудка, Е. Мокровіз, А. Приходько; Полтавської області – лірники Д. Куций, Н. Дуброва; Харківської області – І. Кобзар, О. Хетеса; Київської області – лірники А. Корнієнко, Прищепко. Автор характеризує тексти, де ключовими є образи тещі і зятя, здійснює тематичний і виконавський класифікаційний поділ, порівнює з великоруськими піснями, виділяє певні особливості. Велику увагу редакція часопису приділяла висвітленню роботи міжнародних конгресів з етнології та народознавства. Тут варто відзначити такі оглядові нариси, як: І. Брик. Міжнародний з'їзд в справі народного мистецтва у Празі (*Congres international des arts populaires*) (Вип. 2/3. – С. 162–168), Ф. Колесса. Перший з'їзд слов'янських філологів у Празі 7–10. X. 1929. Праці літературно-історичної Секції (Вип. 3. – С. 140–145), М. Грушевський. Відродження французької соціологічної школи (Вип. 1/3. – С. 112–117) тощо.

Огляд статей засвідчує широту наукових інтересів, багатоманітність і строкатість друкованих матеріалів, демонструє різноманітність підходів дослідників, різні проблеми науки: антропології, етнографії, історіографії, звичаєвого права, літературознавства.

Варто наголосити, що матеріалу та наукових проблем стало б не на одне видання часопису. Так, готувалися до друку у 1–2 випусках 1930 р. розвідки К. Грушевської «З примітивної культури», Л. Шевченко «Вплив класової диференціації цехових організацій на парубочькі громади на Україні», Ф. Колесси «Перехристиянські вірування про посмертне життя в Україні», Є. Смолинської «Село Глибівка в його комплексному дослідженні», В. Проппа «Походження казкового мотиву про закопування кісток і дерево, що зростає з них: спроба соціологічного аналізу», М. Петровського «Історія чарівництва в старій Україні». Однак ці матеріали не були опубліковані, і з ліквідацією гуманітарних інститутів ВУАН було припинено і життя часопису.

1. Грушевський М. С. Вступне слово / Михайло Грушевський // Первісне громадянство. – 1926. – Вип. 1/2. – С. III–VIII. 2. Матяш І. Б. Матеріали до бібліографії Катерини Грушевської / Ірина Борисівна Матяш // Бібліографічний вісник. – 1998. – № 2. – С. 19–25. 3. Танан К. «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», 1928, вип. / Танан К. // Червоний шлях. – 1929. – № 4. – С. 211–213.